

Stručni rad

RAZVOJ NASTAJUĆE PISMENOSTI

Maja Trunkelj Zupančič
OŠ dr. Pavla Lunačka Šentrupert

Sažetak

Čitalačka pismenost je od ključne važnosti za dobro funkcioniranje pojedinca u obrazovnom procesu i svakodnevnom životu. Razvijajuća se pismenost predstavlja početni razvoj čitanja i pisanja kod djeteta. Važno je da stručni radnici budu svjesni značaja dobro razvijenih predispozicija za razvoj vještina čitanja i pisanja. Slabo razvijena fonološka svijest je jedan od glavnih kriterija za pojavu poteškoća u čitanju i pisanju. Osim fonološke svijesti, u razdoblju razvijajuće se pismenosti važno je također razvijati fine motoričke sposobnosti, grafomotoriku, vizualno opažanje te izgraditi pozitivan odnos prema čitanju. Na svakom od spomenutih područja stručni radnici mogu postići napredak sistematičnim provođenjem aktivnosti i pratiti ciljeve prema potrebama i dobi učenika.

Ključne riječi: čitalačka pismenost, fonološka svijest, predškolsko razdoblje, čitanje, pisanje

1. Uvod

U članku se argumentira pojam pismenosti i sažeto prikazuje glavne ciljeve obrazovanja u predškolskom i osnovnoškolskom dobu. Definira se važnost razvojne osjetljivosti u predškolskom dobu, unutar koje se smješta nicanje pismenosti. Ova je potonja od ključnog značaja za razvoj vještina čitanja i pisanja. Čitatelju se predstavljaju konkretne aktivnosti koje mogu aktivno poticati nicanje pismenosti u predškolskom dobu.

2. ČITATELJSKA PISMENOST

"Čitateljska pismenost je, u Sloveniji, Europi i izvan nje, prepoznata kao temeljna sposobnost i ljudska vrijednost koja donosi napredak, razvoj, slobodu, osviještenost, jednakost i demokraciju" [3].

Stručni djelatnici u odgojno-obrazovnim ustanovama moraju osigurati postupan razvoj čitateljske pismenosti. Pri planiranju i radu trebaju polaziti od predznanja učenika, njihovih interesa i drugih osobnih karakteristika. Prijedlog nacionalne strategije Republike Slovenije za razvoj čitateljske pismenosti definira specifične ciljeve za razvoj čitateljske pismenosti po pojedinim razdobljima. U nastavku izdvajamo i kratko sažimamo neke od ciljeva za predškolsko i osnovnoškolsko razdoblje [6]:

Predškolsko razdoblje

- Aktivnosti za razvoj pojmovanja tiska, fonološke svjesnosti, grafomotorike, vizualne percepcije.
- Upoznavanje jezika, razvoj govora, širenje rječnika, razvoj razumijevanja pročitanog te razvoj pozitivnog stava prema čitanju.

Prva triada (6 – 9 godina)

- Razvijanje čitateljske kulture i motivacije za čitanje.
- Tečno čitanje tekstova s razumijevanjem u opsegu od najmanje 500 riječi.
- Pisanje teksta o pročitanom u opsegu od 200 – 300 riječi.

Druga triada (9 – 12 godina)

- Razvijanje automatizacije tehnike čitanja i čitanja s razumijevanjem.
- Glasno i tiho čitanje tekstova s razumijevanjem.
- Korištenje jednostavnih i složenih strategija učenja čitanjem.
- Samostalna pisana tvorba i argumentacija.
- Samostalna i kritična uporaba čitateljskih izvora (uključujući internetske).
- Osvješćivanje vlastitog procesa čitanja.

Treća triada (12 – 15 godina)

- Čitanje dužih i složenijih tekstova.
- Fleksibilno prilagođavanje brzine čitanja.
- Korištenje i odgovarajući odabir jednostavnih i složenih strategija učenja čitanjem.
- Kritičko prihvaćanje sadržaja pri čitanju (usporedba tekstova, oblikovanje pretpostavki, argumentacija, kritička evaluacija teksta).
- Samostalna pisana tvorba i argumentacija.
- Samostalna i kritična uporaba tiskanih i drugih izvora.

3. RAZVOJ NASTAJUĆE PISMENOSTI

3.1 Predškolsko razdoblje

Dijete u predškolskom razdoblju uči mnoge vještine i sposobnosti na svim područjima; radi se o najvažnijem razvojnom razdoblju u djetetovu životu. Brzo i intenzivno se odvija motorički, govorno-jezični, socio-emocionalni i kognitivni razvoj djeteta. Stručni djelatnici koji rade u programima predškolskog obrazovanja trebaju biti svjesni važnosti poticanja svih djetetovih sposobnosti. U velikoj mjeri u tom se razdoblju razvijaju i predispozicije za čitateljsku pismenost. Ključno je da djeca u predškolskom razdoblju budu izložena brojnim poticajima i aktivnostima koje moraju biti pažljivo i smisleno planirane za razvoj predčitateljskih i predpisačkih sposobnosti [2].

U predškolskom razdoblju radi se o uvođenju djeteta u svijet pismenosti. Izraz nastajuća pismenost predstavlja razvoj različitih sposobnosti i vještina koje omogućuju predpismenost - ovladavanje jezikom, rječnikom, razumijevanje pročitaneog teksta i fonološku svjesnost [7]. U razdoblju nastajuće pismenosti nastojimo djetetu pružiti odgovarajuće obrazovno okruženje, u kojem će kroz igre i različite aktivnosti razvijati vještine za kasnije čitanje i pisanje [8].

3.2 Nastajuća pismenost

Nastajuća pismenost je početni razvoj djetetovog čitanja i pisanja. Mnogi autori pokušali su definirati pojam nastajuće pismenosti. U starijoj literaturi koristio se izraz spremnost za čitanje i pisanje, tek u novijoj literaturi susrećemo izraz nastajuća pismenost, koji ukazuje na to da se pismenost ne počinje razvijati tek ulaskom djeteta u školu, već već u predškolskom razdoblju [4]. Možemo je definirati kao skup vještina, znanja i ponašanja koja se razvijaju prije formalnog čitanja i pisanja. Pojavljuje se u okruženju u kojem prevladava komunikacija putem tiskane i pisane riječi. Pojavljuje se kao samoinicijativno otkrivanje i istraživanje pismenosti u okruženju. Dijete se od najranijih godina susreće s pisanim jezikom koji ga okružuje. Veći dio djetetovog razvoja čitanja i pisanja u predškolskom razdoblju odvija se spontano i neplanirano [1].

Iz izraza možemo zaključiti da učenje čitanja i pisanja nije nešto što dijete počinje učiti tek ulaskom u školu, već dijete ulaskom u školu intenzivno i sustavno nastavlja razvoj pismenosti na točki koju je već postiglo [5]. Mnogi autori slažu se da je razdoblje ranog djetinjstva ključno u razvoju nastajuće pismenosti. Važnu ulogu u tome ima okruženje koje podržava razvoj pismenosti i rane socijalne interakcije djeteta..

Dobro razvijene vještine čitanja i pisanja ključne su za akademsku uspješnost i funkcioniranje u svakodnevnom životu. Uspješnost u čitanju i pisanju omogućuje dobre obrazovne rezultate i optimalne obrazovne i radne mogućnosti.

3.3 Aktivnosti za razvoj nastajuće pismenosti

Razvijanje fonološke svjesnosti

Loše razvijena fonološka svjesnost jedan je od glavnih kriterija za rizik uspjeha u razvoju vještina čitanja i pisanja. Važno je da djeci u predškolskom razdoblju i u prvoj triadi omogućimo mnogo iskustava, vježbi i igara kojima sustavno razvijamo fonološku svjesnost.

Aktivnosti za razvijanje fonološke svjesnosti:

- Određivanje duljine riječi,
- brojanje riječi u rečenici,
- razdvajanje riječi na slogove,
- brojanje slogova u riječi,

- određivanje početnog, završnog i srednjeg glasa u riječi,
- slušanje pjesama i rima,
- prepoznavanje i stvaranje rima,
- traženje riječi na određeni početni/završni glas,
- analiziranje riječi na slogove,
- sintetiziranje riječi na slogove.

Razvijanje fine motorike i grafomotorike

Za odgovarajući razvoj grafomotorike ključan je prethodni razvoj fine motorike, odgovarajuće držanje pisala i usvojen pincetni hvat. Ako primijetimo da je dijete manje spretno u finomotoričkim vještinama, prvo se bavimo razvijanjem fine motorike. To postizemo vježbama koje uključuju:

- Miješanje, razvrstavanje, trganje, gnječenje, oblikovanje;
- prelijevanje, prosipanje;
- nizanje, šivanje bez igle;
- vježbe pincetnog hvata;
- lijepljenje i rezanje.

Slijede vježbe za razvoj grafomotorike:

- Škrabanje raznim pisaćim sredstvima po različitim podlogama,
- crtanje po zraku, po sitnom pijesku,
- crtanje linija odozgo prema dolje, s lijeva na desno, dijagonalno,
- crtanje kružnih linija,
- bojanje površine unutar zadanih granica,
- praćenje isprekidane predloške,
- preslikavanje oblika.

Razvijanje vizualne percepcije

Djeca u predškolskom razdoblju, uz fonološku svjesnost, finu motoriku i grafomotoriku, trebaju razviti i odgovarajući stupanj vizualne percepcije. Ciljevi na ovom području razvijaju se sljedećim aktivnostima:

- Preslikavanje oblika,
- traženje sličnosti i razlika,
- igra memorije,
- vježbe vizualnog pamćenja konkretnih predmeta,
- vježbe vizualnog pamćenja prikazanih oblika.

Razvijanje govorno-jezičnog područja

Odgovornost je djetetov govorni model. U predškolskom razdoblju roditelji i odgojitelji u vrtiću imaju ključnu ulogu u razvoju govora i jezika djece. Govor odraslih ključan je za razvoj govora djece. Mnogi istraživači naglašavaju važnost proširivanja govornih poruka djece, smislenog preoblikovanja dječjeg govora, razgovora o dječjim interesima, slušanja, odgovaranja na dječju komunikaciju te postavljanja pitanja djetetu. Povezanost između dječjeg govorno-jezičnog razvoja i uspješnosti u čitanju i općoj školskoj uspješnosti potvrđuju mnoge studije (Muter, Hulme, Snowling, Steveson, 2004 u Umek i dr., 2012). Stručni djelatnik načinom pedagoškog vođenja motivira dijete, nadopunjuje ga i proširuje njegove verbalne odgovore. Na taj način razvija djetetove komunikacijske sposobnosti. Uz jezičnu kompetenciju, ključan je i razvoj govora.

Odgovornost i pomoćnici odgojitelja često primijete odstupanja u govoru i jeziku te roditelje usmjeravaju na daljnju specijalno-pedagošku ili logopedsku obradu. Razvoj govora i jezika potičemo sljedećim aktivnostima:

- Slušanje čitanja i razgovor o pročitanom tekstu,
- zajedničko čitanje slikovnica,

- usmjeravanje na obnavljanje pročitano uz pomoć ilustracija,
- dopunjavanje dječjih nepotpunih odgovora,
- vježbe pamćenja i ponavljanje strukture rečenice (npr. Petra je otišla na igralište.),
- širenje rječnika prilikom čitanja, pregledavanja slikovnog materijala,
- stupnjevanje pridjeva uz slikovni materijal,
- traženje sinonima i antonima,
- traženje hiperonima i hiponima,
- sastavljanje rečenica uz pomoć slikovnog materijala – slijedi usmena tvorba rečenica,
- opisivanje fotografija,
- opisivanje slijeda fotografija koje prikazuju događaj,
- vježbe motorike govornih organa.

Razvijanje pozitivnog stava prema čitanju

Već najmlađa djeca trebaju razvijati pozitivan stav prema čitanju. U tome temeljnu ulogu imaju roditelji. Dijete koje vidi svog roditelja kako čita, uskoro će i samo pokazati interes za čitanje. Djecu potičemo na zajedničko čitanje, samostalno pregledavanje knjiga i slikovnica.

Kao predznak nastajuće pismenosti treba istaknuti djetetov interes za tisk i čitanje. Rezultati istraživanja (Crain-Thoreson i Dale, 1992 u Umek i dr., 2012) pokazuju da je dječji interes za tiskane materijale snažno povezan s nastajućom pismenošću te kasnijom uspješnošću u vještini čitanja. Djeca koja pokazuju veliki interes za čitanje često sama potiču roditelje na čitanje, rado sudjeluju u zajedničkom čitanju i pokazuju interes za tiskane materijale u okolini.

4.Zaključak

Možemo zaključiti da je razvoj rane pismenosti jedna od ključnih kompetencija kojima se moraju posvetiti stručnjaci u predškolskom periodu. Predškolska djeca trebaju brojne iskustvene aktivnosti putem kojih razvijaju sve osnovne predispozicije za uspješno učenje čitanja i pisanja prilikom ulaska u školu. Dobro razvijena rana pismenost smanjuje pojavu problema u čitanju i pisanju. Učenici koji brzo napreduju u čitanju i pisanju lakše prate nastavni proces, što značajno utječe na njihov akademski uspjeh i čitalačku pismenost u odrasloj dobi.

5.Popis literature

- [1.]Grginič, M. (2005). Porajajoča se pismenost. Domžale: Izolit.
- [2.]Logar, D. (2011). Razvijanje predbralnih in predpisalnih sposobnosti v vrtcu. V Nolimal, F. (ur.), Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi (str. 81). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- [3.]Nolimal, F. (2011). Uvod. V Nolimal, F. (ur.), Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi (str. 7 - 9). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- [4.]Pečjak, S. (2003). Porajajoča se pismenost. V Blatnik Mohar M. (ur.), Beremo skupaj: priručnik za spodbujanje branja (str. 119-123). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- [5.]Pečjak, S., Potočnik, N. (2011). Razvoj komunikacijskih zmožnosti v vrtcu in začetno opismenjevanje. V Nolimal, F. (ur.), Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi (str. 61-80). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- [6.]Pečjak, S., Bon, M., Bucik, N., Doupona, M., Gobec, M., Hočevar Grom, A., ... Vičič, V. (2017). Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. URL: http://www.mizs.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/10025/ (1. 6. 2024).
- [7.]Podobnik Kožič, J. (2011). Pravljično besedotvorje. V Nolimal, F. (ur.), Bralna pismenost v Sloveniji in Evropi (str. 84). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- [8.]Zupančič, H. (2007). Temelji za uspešno pisanje se gradijo v predšolskem obdobju. V Vrbovšek B. (ur.), Porajajoča se pismenost v predšolskem obdobju (str. 106-108). Ljubljana: Supra.